

VOORWOORD

Nog niet zo lang geleden sprak op een congres een jongeman me aan met de woorden: “Ik kom u even zeggen dat ik mede door u een kind heb waar ik heel gelukkig mee ben.” Ik moet hem uitermate verbaasd hebben aangekeken want hij haastte zich uit te leggen dat hij enkele jaren daarvoor samen met zijn vriendin aanwezig was geweest bij een uitvaartdienst van een belangrijk wetenschapper waar ik – als een van diens leerlingen – een rede gehouden had. Ik had gesproken over de bijdrage van mijn leermeester aan het vakgebied van de ecologie en aan de natuurbescherming in Nederland en had erop gewezen dat zijn leven en werk sterk geïnspireerd waren door het boeddhisme. Ik citeerde daarop een strofe uit een leerrede van de Boeddha, een strofe die mij heel diep raakt:

*“Mogen alle levende wezens gelukkig en veilig zijn,
mogen ze van heil vervuld zijn.*

*Wat voor levende wezens er ook zijn,
beweeglijk of onbeweeglijk, allemaal,
of ze nu lang zijn of groot,
middelmatig, kort, klein of fors,
aanschouwd of niet aanschouwd,
dichtbij verblijvend of veraf, al geboren of naar geboorte strevend,
mogen alle wezens, zonder uitzondering,
gelukkig zijn.”*

Bij die laatste woorden hadden, zo vertelde de jongeman mij, hij en zijn vriendin die kort daarvoor gehoord had dat ze zwanger was, elkaar aangekeken om gezamenlijk en woordeloos op het besluit terug te komen dat er nog geen plaats was in hun leven voor een kind. Ruim zes maanden later werd hun dochter geboren.

Tijdens het lezen van dit boek moest ik regelmatig aan dit voorval terugdenken, want dit is een boek over de kracht en betekenis van het niet voorziene, het niet geplande, het over het hoofd geziene in een wereld die op drift is geraakt.

We leven in een tijd waarin crisis zich op crisis stapelt: een ecologische crisis, een klimaatcrisis een financiële en economische crisis. Met elke nieuwe crisis lijken de complexiteit en de omvang ervan toe te nemen. Ze lijken in toenemende mate onbeheersbaar. Voor veel mensen leidt tot gevoelens van onmacht en frustratie. Dat kom ik dagelijks tegen in mijn eigen werkveld van omgevingswetenschappen en natuurbescherming. Onderzoekers en beleidsmakers raken steeds vaker ontgoocheld. Ondanks al hun inspanningen lukt het niet de wereldwijde achteruitgang van ecosystemen en het uitsterven van planten- en diersoorten tot stilstand te brengen; wat ze ook doen, effectieve afspraken over klimaatbeheersing worden maar niet gemaakt.

Het is niet verwonderlijk dat de stroom aan boeken die pogen de oorzaken van de crises in deze wereld te analyseren om op basis daarvan stappenplannen naar een betere wereld te ontwikkelen. Je zou kunnen zeggen: handboeken voor ‘verander managers’.

Dit is niet zo'n boek. Margaret Wheatly benadert de zaak radicaal anders. In haar ogen zijn we hopeloos verdwaald en is er geen weg terug. We kunnen namelijk de route die ons naar de problemen van onze tijd gebracht heeft niet werkelijk terugtraceren. Deze zijn namelijk niet het gevolg van lineaire ontwikkelingsprocessen. Wheatly verwijst naar de systeemtheorie waarin het begrip emergentie naar voren is gekomen. Dat heeft betrekking op de ontwikkeling van complexe systemen die eigenschappen vertonen die niet zichtbaar zijn in de reductie van hun delen. Zij ziet de huidige samenleving als een emergent systeem dat tot stand gekomen is door vele interacties van allerlei factoren en processen. Door de factoren en processen te analyseren kunnen we wat er ontstaan is echter niet ongedaan maken omdat een steeds complexer netwerk van onderlinge beïnvloedingen het ontwikkelingsproces is gaan sturen. We zijn verdwaald in systemen die ons boven het hoofd gegroeid zijn en waaruit geen weg terug te vinden is.

Is er dan een weg vooruit? Kunnen nieuwe technologieën, andere bestuursystemen, nieuwe vormen van leiderschap, andere wet- en regelgeving een uitweg bieden? Hier geeft Wheatly weer een even radicaal, en voor de verbeterde actievoerder en hoopvolle wereldverbeteraar onthutsend antwoord: nee! Dat is oude wijn in nieuwe zakken.

Betekent dat dan dat we bij de pakken moeten gaan neerzitten of gaan dansen op de rand van de vulkaan? Dan introduceert Wheatly een alternatieve weg die ze het pad van de krijger noemt. Dit is niet zozeer naar buiten, maar naar binnen gericht. Het gaat niet om een strijd tegen systemen of om pogingen systemen te veranderen in de hoop een betere wereld te creëren. Het is echter ook geen terugtrekking uit de wereld. Het begint met de aanvaarding van het gegeven dat we hopeloos verdwaald zijn om vervolgens – zo stelt Wheatly – voorbij zowel de hoop op een betere wereld als de angst voor de toekomst te reizen. Dan kunnen we diep in onszelf weer uitkomen bij fundamenteel menselijke waarden als zachtmoedigheid, fatsoen en moed. Van daaruit kunnen we dan betekenisvolle verbindingen aangaan met de werkelijkheid waarmee we echt in contact zijn: de mensen om ons heen, onze familie vrienden en collegae; deze waarden worden dan de basis van ons persoonlijke en ons professionele leven. Op deze wijze beginnen we te 'ontdwalen'.

Hier liggen verwantschappen met het begrip *Dasein* in de filosofie van Heidegger. *Dasein* is het er-zijn, het open-zijn, het in-de-wereld-zijn. 'Wereld' moet volgens Heidegger verstaan worden als het geheel van zinvolle betrekkingen. *Dasein* als in-de-wereld-zijn ontsluit zich als de mens een open houding aanneemt, waarin de dingen zich kunnen openbaren zoals ze zijn. Dan is er "authentiek zijn", waarin de mens zijn altijd al aanwezige betrokkenheid op de wereld ervaart maar waarin hij tevens de eindigheid van het *Dasein* moet erkennen en aanvaarden. Ontkenning van de vergankelijkheid echter - zo stelt Heidegger - drijft de mens naar "niet authentiek zijn", waarin hij probeert zijn omgeving te domineren en beheersen.

Begrijpen en aanvaarden dat het leven gekenmerkt wordt door verandering en dat we niet alles kunnen beheersen of vasthouden, is ook voor Wheatly een wezenlijk onderdeel van het door haar geschetste pad. Daarnaast is mededogen met onszelf en met de wereld essentieel. Dat alles komt niet vanzelf. Het vergt oefening en toewijding en vooral ook moed. Moed om ons leven gestalte te geven vanuit

zachtmoedigheid en openheid zonder uit te zien naar resultaten, zonder ons af te vragen wat het effect op de wereld zal zijn.

Dat wil niet zeggen dat dit pad zonder invloed is. Wheatly benadrukt dat ieder van ons ertoe doet. Aangezien we door een veelheid aan betrekkingen met de wereld verbonden zijn – zoals de zenmeester Thich Nhat Hanh dat uitdrukt: omdat we “interzijn” – heeft alles wat we doen en zeggen effect en betekenis. Hoe echter, dat is veelal niet te voorzien, zoals een grafrede – geheel onverwacht – kan voeren tot een nieuw leven.

Het beeld van het pad van de krijger is niet nieuw. We komen het tegen in zowel de oosterse als westerse wijsheidstradities. De auteur verwijst ook regelmatig naar zulke inspiratiebronnen, vooral naar het boeddhisme. Haar kracht is dat ze deze spirituele uitgangspunten, zonder zweverig of vaag te worden en op erg persoonlijke wijze, verbindt met de realiteit van de wereld waarin wij nu leven en met de problemen die zich daarin voordoen.

Dit is geen boek van hoop, maar wel een boek van vertrouwen. Vertrouwen in de kracht en de betekenis van eigenschappen als zachtmoedigheid, mededogen en moed. Het pad dat ze schetst is ook geen onmogelijke droom. Ik zie meer en meer – vooral jonge – mensen met grote moed de dolgedraaide tredmolen verlaten om op grond van hun authentieke overtuigingen leven en werk hernieuwd gestalte te geven.

De auteur beveelt aan het boek langzaam te lezen. Ik onderschrijf dat, maar ik zou ook willen aanraden het regelmatig te herlezen.

Matthijs Schouten